

Masust Põxitini

Tiina Leemets

Mis on ühist rulal, sudul, kolhoosil ja brantšil? Kõik need on kahest muust sõnast kokku pandud tehiskeelendid. *Rula* on sama mis liitsõna *rulllaud*, *sudu* on koos *suits* ja *udu* (mõlemad on moodustatud eesti keeles, *sudu* eeskujuks oli küll inglise *smog*). *Kolhoos* on eesti kirjatava järgi mугanenud laen vene keelest (*колхоз* < коллективное хозяйство) ja *brantš* inglise keelest (*brunch* < breakfast + lunch).

Selliseid keelendeid on nimetatud mitut moodi: kohversõna, sumadansõna, suland, sulandsõna, koondsõna.¹ Kitsamalt on kohver- ehk sumadansõnadeks nimetatud eelkõige ühe sõna alguse ja teise lõpu sulandeid (*sudu*, *brantš*). Siinses kirjutises on kasutatud ühtset nimetust *suland(sõna)*.

Selline sõnamoodustus on võimalik paljudes keeltes, nii ka eesti keeles, sealhulgas eri allkeeltes (oskuskeel, argikeel). Enamasti on aluseks pikem liitsõna või paarissõna. Terminiteks on loodud *tärk* 'tähe-numbrimärk', *vampel* 'vaarikpampel', *sõstik* 'karussõstar' (*sõstar* + *tikker*), *õved* ehk *õnnaksed* 'õed-vennad' (esimest on kasutatud geneetikas, teist eelistab haridussõnastik), *auvis* 'audiovisuaalvahend', *vasa* 'vastuvõtja-saatja'. On oletatud, et *makra* lähtub sõnähendist *matkitud krabi*. *Kulkat* 'kultuurkapital' ja *kapot* 'kaitsepolitsei' teati juba enne teist maailmasõda. Tuntud on ka *kriipo* 'kriminaalpolitsei', veel enam *mupo* 'munitsipaalpolitsei', ent *Lipo* nime kandis hoopis Tallinnas aastatel 2014–2020 tegutsenud linna- ehk munitsipaalpood. Majandussurritisest sai argikeeles *masu*, millele rahvasuu lisas peagi krõbedamad *täpe* 'täitsa pe***s' ja *pupu* 'puhta pu***s'.

¹ S. Vare, Lühendamise ja lühendsõnade fenomenist eesti keeles. – Keel ja Kirjandus 2014, nr 5, lk 354; T. Ereht, Terminiopeetus. Tartu Ülikool. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 2007, lk 205.

Laenatud on *modem* (ingl *modem* < *modulator* + *demodulator*), *küborg* (ingl *cyborg* < *cyber-* ~ *cybernetic* + *organism*), *motell* (ingl *motel* < *motor* + *hotel*), *mopeed* (vahenduskeelte kaudu levinud rootsi *moped* < *trampcykel med motor och pedaler*). Vahel on saamiskäiku raske kindlalt määrata – *modem* võiks inglise eeskujul olla moodustatud ka eesti võõrsõnadest *modulaator* ja *demodulaator* ning *küborg* liitsõnast *küberorganism* või ühendist *küberneetiline organism*. Selline tõlkelaen on näiteks *lubvel* (< *lusikas* + *kahvel*), eeskujuks inglise *spork* (< *spoon* + *fork*).

Sulandamine on populaarne meetod ka asjaarmastajate sõnaloomes, mis ei pruugi laiemalt käibele jõuda. Raadio 2 saates „Reede hommik“ 2019.–2020. aastal kuulajate pakutud uudissõnadest valisid saatejuhid kümme lemmikut, millest selged sulandid on *sotstants* 'sotsiaalne distant', *näma* 'näomask', *musolje* 'muusikaline mashup (st rosolje)', *friiger* 'burger, mille vahel on friikartulid'.²

Kirja- ja oskuskeeles neutralstiili taotledes tasub iga juhtumit siiski kaaluda. Tuulegeneraatorist saab teha sõna *tuugen*, aga kas seda käänata nagu *poognat* ja *vaagnat* või nagu *röntgenit*? Pisut pikem *elektrituulik* käänamisraskusi ei tekita. Samuti ei pea mugandama iga inglise sulandsõna. *Veebiseminar* ei olegi märkimisväärselt pikem kui korduvalt ortograafiaküsimusi tekitanud *ve(e)binar* (< ingl *webinar*). *Häkaton* (ingl *hackathon* < *hack* + *marathon*) programmeerimismaratonil asemel paistab eestlasele veel kuidagi läbi, ent andmekaitseterminiks laenatud *seksimine* (seksikate sõnumite saatmine) ei seostu selgelt andme- või mobiilsidega nagu inglise keeles, kus sõnumivahetus on *texting*. Inglise *supness*'i (< SUP = *stand up paddleboarding* + *fitness*) vasteks on keelenõuandjad soovitanud *aerulauafitnessi*.

Brexit (< *British exit*) on lausa plahvatuslikult ajendanud analooge ja sõnamänge nii inglise keeles (hiljuti näiteks *Megxit* Meghan Markle'i nimest) kui ka mujal. Allar Jõks kommenteeris 2016. aasta presidendivalimistest taandumist: „Jõxit.“³ 2020. aasta veebruaris

² <https://menu.err.ee/1096070/nakkelosu-ja-nuhvamine-ehk-r2-hommikutegijad-valisid-aasta-parimaid-uudissonu>.

³ Jõks tõmbas presidendirallile joone alla: „JÕXIT“! – Õhtuleht 26. IX 2016.

kajastas abilinnapea umbusaldamist Tartu Postimehe artikkel pealkirjaga „Pikale veninud Moxit tõi Monica Rannale rohkem raha“.⁴ Peale nimede on *exit*'iga kokku sulatatud ka eesti sõnu. 2020. aasta jaanuaris korraldas tervise arengu instituut suitsetamisest loobumise kampaania Sigarexit.⁵ 2016. aastast on põlevkivienergiast loobumise kava kohta öeldud Põxit⁶ (esinenud ka kujul PÕXIT, ehkki akronüümiga tegemist ei ole). Ametlikumates tekstides on selline pruuk siiski küsitav. Esiteks on ühele majandusprotsessile pandud hüüdnimi, teiseks on pretsedendina tekkinud lihtsõna, millest pool on ema- ja pool võõrkeeles.

Eesti kohanimest Tallinn ja inglise sõnast *technology* on saadud Tallinna tehnikaülikooli 2018. aastal käibelevõetud ja vastakaid arvamusi tekitanud lühinimi TalTech. Lisaks hääldeprobleemidele⁷ meenutab see (neile, kes mäletavad) omaaegseid venekeelseid lühendnimesid Eströbprom, Sovtransavto, Vneštorgbank jts.

Postimees 22. XII 2018

⁴ **J. Saar**, Pikale veninud Moxit tõi Monica Rannale rohkem raha. – Postimees 13. II 2020.

⁵ Tervise Arengu Instituut. Tubakast loobumise kampaania Sigarexit. 2020.

⁶ **R. Tammist**, **K. Peterson**, Eesti vajab PÕXITit. Loobume põlevkivienergiast! – Eesti Päevaleht 3. XI 2016.

⁷ Vt siinses kogumikus **P. Päll**, Sirkel samuti ja teised.